

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"א 4682/92

בפני : כבוד הנשיא א' ברק
כבוד השופט א' מצא
כבוד השופטת ד' דורנר

המערער : עזבון המנוח סלים עזרא שעה ז"ל

נ ג ד

- המשיבים : 1. בית טלטש בע"מ
2. אגודה שיתופית לעזרה ולחסכון של עובדי קופת חולים
3. קופת חולים כללית
4. עזבון המנוח שמשון בוטנויזר ז"ל
5. דינה חפץ
6. עזבון המנוחה רינה קוטוק ז"ל
7. עזבון המנוח חיים אדרי ז"ל
8. האפוטרופוס לנכסי נפקדים

בקשת המשיבים 5-7 לביטול פסק הדין

בשם המערער : עו"ד י' רובין

בשם המשיבות 1-3 :	עו"ד ר' וייס
בשם המשיב 4 :	עו"ד מ' מאיר
בשם המשיבים 5-7 :	עו"ד צ' הדסי
בשם המשיב 8 :	עו"ד נ' זמרת

החלטה

השופט א' מצא:

לפנינו בקשתם של מי שהיו המשיבים 5-7 לערעור, לביטול פסק-הדין שניתן ביום 4.12.2000, ולפיו פסק בית המשפט (ברוב דעות) לקבל את הערעור. בבקשה נטען, כי ראיות חדשות שנתגלו לאחר מתן פסק-הדין, ושלא היו בהישג-ידו של איש מבעלי הדין במהלך הבירור, מצדיקות לבטל את פסק-הדין ולהשיב על כנו את פסק-דינו של בית המשפט המחוזי, אשר דחה את תביעת המערער. פסק-הדין בערעור (ע"א

4682/92 עזבון המנוח סלים עזרא שעיה ז"ל נ' בית טלטש בע"מ, פ"ד נד(5) 252, ניתן על-ידי הרכב שכלל את השופטים מצא, קדמי ודורנר. הואיל וחברנו השופט קדמי פרש בינתיים מכס השיפוט, הובאה הבקשה לביטול פסק-הדין לפני הרכב זה.

2. בתובענה שהוגשה על-ידי המנוח סלים עזרא שעיה (להלן: סלים), שהמערער הוא עזבונו, נתבקש פסק-דין המורה למשיבים להשיב לעזבון אביו, המנוח עזרא משה שעיה (להלן: משה), את מניותיו בחברת בית טלטש בע"מ (המשיבה 1; להלן: החברה), שלפי הנטען נגזלו ממנו שלא כדין, או לפצותו בתשלום ממון על גזילתן. משה, שנולד וחי בעיראק, נפטר שם בשנת 1968. בנו, סלים, עלה ארצה בשנת 1971, ומשלא עלה בידו לאתר את מניות אביו הגיש את התובענה. לא הייתה מחלוקת, שאת מניותיו בחברה (140 מתוך 500 מניות בכורה) רכש משה, במהלך ביקורו בארץ-ישראל, בשנת 1936. בתובענה נטען, כי בעזרת מהלכים שננקטו על-ידם בראשית שנות החמישים - בעוד משה שוהה בעיראק - השתלטו מי שהיו מנהליה ובעלי-מניותיה האחרים של החברה (המיוצגים על-ידי המשיבים 5-7) על מניותיו של משה, ללא ידיעתו והסכמתו ומבלי ליתן לו (או להפקיד לזכותו) את חלקו בתמורה. נישולו של משה מחלקו בהון המניות התבצע, לפי הנטען, בשני שלבים: בשלב הראשון היקצו בעלי המניות האחרים לעצמם 500 מניות בכורה נוספות, ובכך דיללו את שווי מניותיו של משה למחצית משוויין הקודם; ובשלב השני העבירו לעצמם את מניותיו של משה, באמצעות איש ביניים (אשר עזבונו הוא המשיב 4), במכירה פומבית (ליציטציה). כעבור זמן מכרו את המניות למשיבות 2 ו-3 ושילשלו את התמורה לכיסם. החברה והמשיבים 4-7, שהכחישו חבות כלשהי מצד מי מהם, לסלים או לעזבונו של משה, טענו, כי דילול המניות וכל מהלכי העברתן, עד למכירתן למשיבות 2 ו-3 ועד בכלל, נעשו כדין.

3. בית המשפט המחוזי דחה את התביעה. סלים נפטר במהלך הדיון והערעור על פסק-הדין הוגש על-ידי עזבונו. במהלך הדיון בערעור החליט ההרכב לצרף להליך את האפוטרופוס לנכסי נפקדים (המשיב 8; להלן: האפוטרופוס); זאת לנוכח טענת המערער, כי בכל הזמנים בהם בוצעו הפעולות במניותיו שהה משה בעיראק, ועל כן היה בבחינת "נפקד", כמשמעו בחוק נכסי נפקדים, תש"י-1950. בהודעה שהגישה פרקליטות המדינה, מטעם האפוטרופוס, נאמר, כי ברשות האפוטרופוס אכן מצוי תיק על שמו של משה, אלא שבתיק זה - הכולל מידע אודות נכסיו האחרים - אין כל מידע או תיעוד המתייחס להעברת מניותיו בחברה. כן נאמר, שאילו בזמן ביצוע העסקאות היה נמסר לאפוטרופוס דיווח על ביצוען, סביר להניח כי מידע זה היה מגיע לתיקו של משה. עם זאת נאמר בהודעה, כי "לנוכח אי הבהירות העובדתית באשר לפעולות שנעשו בקשר להעברת המניות, ... מודיע האפוטרופוס כי אין בידיו לקבוע את מצב

הזכויות בנכס זה ועל כן, אינו מתערב בהליך זה ומשאיר את ההכרעה לעניין הזכויות במניות בידי בית המשפט הנכבד".

הודעת האפוטרופוס היוותה חלק מן התשתית שעל יסודה פסק בית-המשפט ברוב דעות (מפי השופט קדמי, עמו הסכמתי), לקבל את הערעור ולהעניק למערער (עזבונו של סלים) את הסעד שנתבקש בתובענה; בעוד שחברתי השופטת דורנר סברה, כי דין הערעור להידחות בשל שיהוי בהגשת תביעתו של סלים. בפסק-הדין נקבע, כי במועדי עשיית העסקאות במניותיו היה משה "נפקד". עשיית עסקאות במניותיו הייתה טעונה קבלת הסכמה בכתב של האפוטרופוס לפעולות. כן הייתה מותנית בהפקדת התמורה שהגיעה למשה בידי האפוטרופוס. הנטל להוכיח שתנאים אלה קוימו רבץ על המשיבים (סעיף 22(ה) לחוק נכסי נפקדים). מהיעדר תיעוד בתיקי האפוטרופוס אודות הפעולות שנעשו במניותיו של משה התחייב לכאורה - מכוח חזקת התקינות המינהלית - כי האפוטרופוס לא הסכים לביצוע הפעולות ולא קיבל דיווח עליהן. משלא סתרו המשיבים חזקה זו, ולנוכח הוראת סעיף 22(ג) לחוק נכסי נפקדים, נקבע על-ידי שופטי הרוב, כי המערער הוכיח את תביעתו כנדרש על-פי מאזן ההסתברויות.

4. ביום 21.1.2002, למעלה משנה לאחר מתן פסק-הדין, הוגשה לבית-המשפט הודעה מטעם האפוטרופוס לנכסי נפקדים, שבה נאמר:

במסגרת הכנה לפרויקט מחשוב הארכיון של האפוטרופוס לנכסי נפקדים, נמצא באופן מקרי תיק נוסף ע"ש [משה]. בתיק הנוסף ישנם מסמכים הנוגעים למניות, המעידים על כך שהאפוטרופוס לנכסי נפקדים מכר את המניות ל[משיב 4] תמורת סך של 784.380 ל"י. התברר, שהתיק הנוסף אינו מצוי ברישום המפתחות של תיקי האפוטרופוס לנכסי נפקדים, ... ועל כן לא היה ידוע על קיומו בשעתו. ...

ביום 24.12.2002 הגישו המשיבים 5-7 את בקשתם המונחת לפנינו, לביטול פסק הדין ובכך להביא, בין היתר, גם לטיהור שמותיהם ושמות מורשיהם. מהבקשה עולה, כי מאז שהוגשה הודעת האפוטרופוס, אודות מציאתו של התיק, התנהלו בין הצדדים מגעים שמטרתם לבחון אפשרות של הסכמה לביטול פסק-הדין; אלא שמגעים אלה נכשלו על רקע מחלוקת שהתגלעה בין המערער לבין האפוטרופוס בדבר האחריות להחזר הכספים (בסך כולל של 886,658 ש"ח) אשר שולמו למערער על-ידי המשיבים 1-7 לסילוק חיובי פסק-הדין. בבקשה נטען, כי הן האפוטרופוס והן המערער נהגו

ברשלנות בהליכים שקדמו למתן פסק-הדין, וכי המבקשים זכאים עקב כך, בנוסף לביטול פסק-הדין ולהחזר הכספים ששולמו על-ידם, גם ל"פיצוי מלא עבור הנזקים, הסבל ועגמת הנפש העצומים שנגרמו להם ולמורשיהם".

ביום 7.1.2003 ביקשנו לקבל את תגובות יתר בעלי הדין לבקשה. המשיבים 4-1 תמכו בבקשה, ואף הצטרפו אליה בכל הנוגע לסכומים שהם עצמם שילמו למערער בהתאם לפסק-הדין. המשיבות 1-3 אף הוסיפו, כי בכוונתן להגיש תביעת נזיקין נפרדת נגד המדינה בגין התרשלותו של האפוטרופוס בפרשה, אך ציינו כי "יעיל ומהיר יותר, והגיוני יותר שבית-משפט זה, אשר מכיר את הפרשה לפני ולפנים, יכריע בה עד תום, על סמך העובדות המעודכנות". המערער טען בתגובתו, כי בקשה לביטול פסק-דין חלוט יש להגיש בגדר כתב תביעה בסדר-דין רגיל. לטענתו, הגשת תביעה כאמור תאפשר ללבן כראוי את השאלות העובדתיות והמשפטיות המתעוררות עקב גילוי התיק על-ידי האפוטרופוס, ואף תאפשר למערער לשלוח הודעת צד ג' מתאימה (בעיקר כנגד האפוטרופוס). לגוף הבקשה טען המערער, בין היתר, כי אף אם המסמכים החדשים שנתגלו עשויים להשפיע על ההכרעה בדבר בטלות העברתן של המניות לאחרים, אין בהם כדי להשפיע על בטלות המהלך שננקט לדילול המניות; ומכאן שהתמורה, שהופקדה בידי האפוטרופוס על-ידי המשיב 4 בעבור המניות, אינה משקפת את מלוא שוויין של המניות. האפוטרופוס, בתגובתו, בחר שלא לנקוט עמדה בשאלת ביטול פסק הדין, אולם ציין כי "לא התרשל במקרה דנן, ומכל מקום אם חפצים המשיבים 5-7 להביא טענות אלו לבירור משפטי, אין מניעה שיגישו תביעה לבית המשפט המוסמך".

5. ההסדר החקיקתי לקיומו של "משפט חוזר", שבגדרו ניתן להעמיד לדיון מחדש (de novo) עניין שהוכרע בפסק-דין חלוט, הוגבל לפלילים (ראו: סעיף 19 לחוק-יסוד: השפיטה וסעיף 31 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984). בדין החרות לא נקבע הסדר דומה לבירורו של עניין אזרחי. אך כבר נקבע, בעקבות פסיקה אנגלית, כי חרף היעדרו של הסדר חקיקתי מקביל, נתונה לבית-משפט אזרחי סמכות טבועה, לבטל פסק-דין חלוט, בהתקיים נסיבות שבהן שיקולים של צדק עדיפים על פני שיקולים של מעשה-בית-דין (ש' לוי, תורת הפרוצדורה האזרחית - מבוא ועקרונות יסוד (תשנ"ט-1999) 213; נ' זלצמן, מעשה-בית-דין בהליך אזרחי (תשנ"א-1991) 598-610, 625-636). הליך זה כונה לעתים "משפט חוזר" אזרחי (ראו למשל: לוי, שם; רע"א 1486/91 סופיוב נ' סופיוב, תק-על 95(4) 103; דנ"א 4546/96 חוף גיא נ' חברת מקורות בע"מ, תק-על 97(2) 1007; דנ"א 79/01 עין-גב - קבוצת פועלים להתיישבות שיתופית בע"מ נ' מקורות חברת מים בע"מ, תק-על 2001(3) 652). הפסיקה בה נדונה האפשרות לעריכתו של "משפט חוזר" בעניין אזרחי התייחסה, בעיקר,

למקרים בהם הסתמך המבקש על עילת תרמית, היינו, הטענה כי פסק-הדין שניתן נגדו הושג במירמה. אך הפסיקה הכירה באפשרות העקרונית לבטל פסק-דין גם בשל עילות נוספות, ובראשן העילה בדבר התגלותן של ראיות חדשות (ראו פרשת דנ"א עין-גב הנ"ל, בפסקה 6, והאסמכתאות הנזכרות שם). הכוונה למקרים שבהם לאחר שניתן פסק-דין סופי, נתגלו ראיות חדשות שבכוחן לשנות את פני ההכרעה מיסודה, ואשר לא ניתן היה להשיגן בשקידה סבירה קודם למתן פסק-הדין (ע"א 238/58 ירמייאקי נ' מעייני, פ"ד יג 1497, 1501-1502; ע"א 254/58 אינגסטור נ' לנגפוט, פ"ד יג 449, 458; רע"א 109/94 ברנוביץ נ' ברנוביץ, תק-על 94(2) 771; וכן: זלצמן, שם, בעמ' 629-633).

מהי המתכונת הדיונית במסגרתה ניתן לעתור לביטולו של פסק-דין סופי בעניין אזורי? בהתייחסו לשאלה זו, במסגרת ערעור שעניינו היה בביטול פסק-דין סופי על יסוד הקביעה כי פסק הדין הושג במירמה, ציין השופט אור:

אין בדין כל הוראה בדבר הדרך בה יש לבטל פסק-דין שהושג במירמה. אך על-פי ההלכה והפרקטיקה, הדרך לביטולו של פסק-דין כזה, שהושג במירמה, היא על-ידי הליך של תקיפה ישירה של פסק הדין על-ידי בקשה לביטולו (ע"א 417/89 אע"בריה נ' האפוטורפוט לנכסי נפקדים, פ"ד מה(4) 641, 647).

6. המקרה שלפנינו הינו, ככל הנראה, המקרה הראשון שבו מתעוררת, באופן מעשי וממשי, שאלת ביטולו של פסק-דין חלוט, שלא על יסוד טענת מירמה אלא על יסוד גילויין של ראיות חדשות. עם זאת נראה, כי הדרך הדיונית שהותוותה בפסיקה, לביטול פסק-דין מחמת מירמה, יאה גם למקרה שבו נסמכת בקשת הביטול על גילויין של ראיות חדשות.

נשאלת השאלה לאיזו ערכאה יש להגיש בקשה לביטול פסק-דין סופי בעניין אזורי. הכלל הוא, כי "הבקשה למשפט חוזר [אזורי - א' מ'] מוגשת לאותו בית-משפט שנתן את פסק הדין" (לוי, שם, בעמ' 214). כך נאמר, בהסתמך על פסיקה קודמת ותוך הסברת הטעמים לכך, גם בפרשת אע"בריה (שם):

את הבקשה לביטול כאמור יש להגיש לבית המשפט, אשר נתן את פסק הדין שהושג במירמה.

כלום משמעות הדבר, שאם פסק-הדין שמבקשים להביא לביטולו ניתן בערכאת הערעור, תוגש בקשת הביטול לערכאת הערעור? התשובה לשאלה זו היא, כי אף שערכאת הערעור מוסמכת לדון בבקשה ל"משפט חוזר" אזרחי, הרי שככלל אין היא הערכאה המתאימה לעסוק בכך. עמד על כך המשנה לנשיא ש' לוין (בפרשת חוף גיא הנ"ל):

לערכאה הראשונה סמכות לטפל בעניין זה, והדברים הם כך ביתר שאת כאשר אין מצויים בידי ערכאת הערעור הכלים לטפל בבקשה ל"משפט חוזר" על ידי שמיעת ראיות וקביעת ממצאים. אכן, אין אנו מוכנים לקבוע שלעולם לא ייזקק בית משפט לערעורים לבקשות מסוג זה. העניין אינו של היעדר סמכות אלא של שימוש בשיקול הדעת. לפיכך גם אין מקום להעביר את הבקשה שלפנינו לבית המשפט המוסמך, על יסוד סעיף 79 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984.

עוד יש לציין, כי הדרך הדיונית הנכונה להגיש את הבקשה ל"משפט חוזר" אזרחי היא בפתיחתו של הליך חדש, ולא בהגשת בקשה במסגרת ההליך המקורי שהסתיים זה מכבר. כן ראוי להוסיף, כי מאחר שהדיון בבקשת הביטול כרוך, מעצם טבעו, בהגשת ראיות חדשות ובבירור עובדתי, הרי שככלל יש להגישה כתובענה בסדר-דין רגיל (ראו את גלגוליה הכושלים של הבקשה ל"משפט חוזר" בעניין ע"א 4958/99 עין גב - קבוצת פועלים להתיישבות שיתופית בע"מ נ' מקורות חברת מים בע"מ, תק-על 2000(4) 621, שתוארו בפסקה 12 לפסק-הדין).

7. בענייננו, מכל מקום, לא יכול להתעורר ספק כי המסמכים שהאפוטרופוס גילה את הימצאותם ברשותו לאחר מתן פסק-הדין, מהווים ראיות חדשות שאיש מן הצדדים לסכסוך לא יכול היה, אף בשקידה סבירה, להשיגן במהלך הבירור; וניתן אף להניח כי לראיות החדשות אכן נודעת חשיבות. אך הכרעה בשאלה, אם ועד כמה יש בראיות החדשות שנתגלו כדי להצדיק את ביטול פסק-הדין, כולו או חלקו, מותנית בקיומו של בירור עובדתי. ערכאתנו אינה מתאימה לקיומו של בירור כזה. בנסיבות אלו די שנקבע, כי בקשת המשיבים 5-7 מגלה עילה לקיומו של הבירור המבוקש; אך לא נידרש לבקשה לגופה. בידי המשיבים 5-7 להגיש לבית המשפט המחוזי - שלפניו נתבררה התובענה המקורית - תובענה לביטול פסק-הדין, שתתבסס על הראיות החדשות שנתגלו. לא למותר להעיר, כי אם אמנם תוגשנה לבית-המשפט, מצד מי מהצדדים, גם תובענות נוספות - אם לביטול פסק-הדין ואם לפיצויים - כנגד המערער או כנגד האפוטרופוס, יהיה על בית-המשפט לשקול אם לבררן ביחד עם תובענת המשיבים 5-7.

בשולי ההחלטה אבקש להעיר: ממה שהובא לפנינו עולה, כי למשיבה 5 - היחידה שנותרה מבין הנתבעים המקוריים - מלאו כבר 92 שנים ומצבה הבריאותי רעוע. המשיבה 5, כפי שהבינונו, מייחלת לסיום הפרשה בחייה. אנו מקווים, כי בית-המשפט שלפניו תוגש התובענה לביטול פסק-הדין, ימצא דרך להחיש ככל האפשר את בירורה.

8. בנתון להערות שנכללו בגוף ההחלטה, הננו דוחים את הבקשה. בנסיבות העניין החלטנו להימנע מעשיית צו להוצאות.

ניתנה היום, ה' בניסן תשס"ג (7.4.03).

ש ו פ ט ת

ש ו פ ט

נ ש י א